

Significats metafòrics i metonímics del mot polisèmic per a ‘cor’ en català (*cor*) i en francès (*cœur*)

Carla Ferrerós Pagès¹

Recibido: 25 de enero de 2021 / Aceptado: 3 de julio de 2021

Resum. En aquest estudi analitzarem els significats motivats per processos metafòrics i metonímics dels mots per a ‘cor’ en català i francès des del punt de vista de la semàntica cognitiva. Obtindrem les dades a partir del buidatge de diccionaris de les dues llengües. A causa de l’ordenació lineal de les entrades en les fonts, classificarem els significats amb xarxes radials (Lakoff 1987), un sistema que permet organitzar-los en nivells tenint en compte les extensions derivades del significat prototípic. Aquesta organització permetrà analitzar l’estructura semàntica de cada terme i afavorirà una comparació interlingüística precisa. L’objectiu és descriure les extensions semàntiques dels mots per a ‘cor’ en català i en francès parant una atenció especial en els significats basats en la cultura. L’anàlisi servirà per engruixir el corpus de dades i fer generalitzacions que es contrastaran amb teories relacionades amb el lèxic i la semàntica de les parts del cos.

Paraules clau: polisèmia, metàfora, metonímia, parts del cos, català, francès.

[fr] Significations métaphoriques et métonymiques du mot polysémique pour ‘cœur’ en catalan (*cor*) et en français (*cœur*)

Résumé. Dans cette étude, nous analyserons les sens motivées par des processus métaphoriques et métonymiques des mots pour ‘cœur’ en catalan et en français du point de vue de la sémantique cognitive. Nous obtiendrons les données du vidage des dictionnaires des deux langues. À cause de la classification linéaire des entrées dans les sources, nous classerons les sens en réseaux radiaux (Lakoff 1987), un système qui permet de les organiser en niveaux en prenant en considération des extensions dérivées du sens prototypique. Cette organisation permettra d’analyser la structure sémantique de chaque mot et favorisera une comparaison interlinguistique précise. L’objectif est de décrire les extensions sémantiques de mots pour ‘cœur’ en catalan et en français, en focalisant sur des significations basées sur la culture. L’analyse servira à épaissir le corpus de données et à faire des généralisations qui vont se comparer aux théories liées au lexique et à la sémantique des parties du corps.

Mots clés: polysémie, métaphore, métonymie, parties du corps, catalan, français.

[es] Significados metafóricos y metonímicos de la palabra polisémica para ‘corazón’ en catalán (*cor*) y en francés (*cœur*)

Resumen. En este estudio analizaremos los significados motivados por procesos metafóricos y metonímicos de las palabras para ‘corazón’ en catalán y en francés desde el punto de vista de la semántica cognitiva. Obtendremos los datos a partir del vaciado de diccionarios de las dos lenguas. A causa de la ordenación lineal de las entradas en las fuentes, clasificaremos los significados en redes radiales (Lakoff 1987), un sistema que permite organizarlos en niveles teniendo en cuenta las extensiones derivadas del significado prototípico. Esta organización permitirá analizar la estructura semántica de cada palabra y favorecerá una comparación interlingüística precisa. El objetivo es describir las extensiones semánticas de las palabras para ‘corazón’ en catalán y en francés prestando una especial atención a los significados basados en la cultura. El análisis servirá para engrosar el corpus de datos y hacer generalizaciones que se contrastarán con las teorías relacionadas con el léxico y la semántica de las partes del cuerpo.

Palabras clave: polisemia, metáfora, metonimia, partes del cuerpo, catalán, francés.

Sumari. 1. Introducció. 2. Marc teòric. 3. Mètode. 4. Els mots polisèmics *cor* i *cœur*: l’anàlisi semàntica. 4.1. Classificació dels significats i xarxa radial del mot *cor*. 4.2. Classificació dels significats i xarxa radial del mot *cœur*. 4.3. Comparació dels significats dels mots per a ‘cor’ en català i en francès. 5. Conclusions. Bibliografia.

Cómo citar: Ferrerós Pagès, C. (2021). Significats metafòrics i metonímics del mot polisèmic per a ‘cor’ en català (*cor*) i en francès (*cœur*), en *Revista de Filología Románica* 38, 133-146.

¹ Departament de filologia i comunicació
Universitat de Girona
carla.ferreros@udg.edu

1. Introducció

En aquest estudi s'analitzaran els significats dels mots polisèmics *cor* del català i *cœur* del francès des del punt de vista de la semàntica cognitiva. La lingüística cognitiva no és una teoria unificada, sinó que és un model que inclou tota una sèrie de teories que comparteixen uns principis de base. Una d'aquestes teories és la de la categorització, coneguda també com a *teoria dels prototipus*, elaborada els anys 70 per la psicòloga Rosch (1976, 1978), i de què Lakoff (1987) va remarcar la importància dins del marc de la lingüística cognitiva. L'ordenació categorial de la realitat es fa discernint entre les característiques que presenten els objectes, observant-ne les semblances i diferències: es pot utilitzar la informació coneguda d'un membre de la categoria per reconèixer-ne els altres membres, que s'ordenen a l'entorn d'un prototipus (una imatge mental que compleix totes les característiques pròpies de la categoria) segons si hi comparteixen més o menys trets. El fet que hi hagi membres més o menys propers al prototipus és el que s'anomena "efectes de prototipicitat". Com explicarem més endavant, els efectes de prototipicitat no es donen només en els significats senzills sinó entre els significats polisèmics d'un mateix mot. És per això que partirem d'aquestes nocions per a la descripció i anàlisi de l'estructura semàntica dels mots tinguts en compte aquí.

L'objectiu d'aquest estudi, a més de descriure les extensions semàntiques dels mots *cor* i *cœur*, és el de comparar els significats metafòrics i metonímics en dues llengües que són molt properes pel que fa a la genètica, la tipologia i la cultura de les comunitats que les parlen. Un dels factors importants que tindrem en compte en aquesta anàlisi és, precisament, la influència de la cultura en les metàfores i metonímies. Tal com afirma Yu (2003: 28) "from a historical point of view, the internal organs, compared with the external body parts, must have been subject to greater cultural diversity in the understanding of how they work and relate to each other".

Estructurarem aquest estudi de la següent manera. En primer lloc farem un breu repàs de qüestions teòriques relacionades amb la polisèmia i les extensions semàntiques metafòriques i metonímiques (§ 2) i explicarem el mètode que hem utilitzat per a l'obtenció dels significats i la seva posterior classificació (§ 3). A continuació organitzarem els significats obtinguts a través de les fonts lexicogràfiques en xarxes radials, una per al català (§ 4.1) i una per al francès (§ 4.2). Els significats de les dues llengües seran comparats entre si i amb les teories cognitivistes que ja haurem descrit en el marc teòric (§ 4.3). Dedicarem un darrer apartat a les conclusions del treball (§ 5).

2. Marc teòric

Les extensions metafòriques i metonímiques corresponen a diferents significats de les paraules polisèmiques. En aquest estudi, per a polisèmia, tindrem en compte la definició que en fa Ibarretxe-Antuñano (1999) des d'un punt de vista cognitivista:

A word is understood as polysemous if all its multiple meanings are systematically related. The relation between the different polysemous senses of a word is not whimsical and random, but motivated. The motivation finds its grounds in our understanding and bodily experience of the world in which we live (Ibarretxe-Antuñano 1999: 179).

Així doncs, un mot polisèmic és aquell que té més d'un significat si aquests significats estan relacionats entre si: la qüestió essencial de la polisèmia és que hi ha d'haver una motivació que causi les extensions semàntiques, i aquesta motivació està relacionada amb l'experiència que els humans tenim del món; és a dir, està relacionada amb el concepte de corporeïtzació. La polisèmia és, per tant, una forma de categorització, per l'associació de significats d'una paraula, que no és aleatòria sinó que respon a mecanismes com ara la metàfora i la metonímia. Els significats es relacionen entre si a través d'aquests mecanismes i partint d'un significat central, el que es considera més prototípic.

Tal com hem avançat a la introducció, i des del punt de vista de la teoria cognitivista de la categorització, els humans construïm per a cada categoria una imatge mental que en compleix totes les característiques, el que anomenem "prototipus", i es pot correspondre amb un o més dels seus membres. Els altres membres de la categoria s'agrupen a l'entorn d'aquest prototipus i poden ser-ne més o menys propers tenint en compte les característiques que presentin. Aquest fenomen s'anomena "efecte de prototipicitat". Els efectes de prototipicitat també es relacionen amb els diversos significats expressats per un mot determinat. És a dir, entre els diversos significats que pot tenir un mot polisèmic sempre n'hi haurà un que es considerarà més central, més prototípic, i els altres s'hi agruparan al voltant establint relacions metafòriques i metonímiques.

Malgrat que es tracta d'un estudi sincrònic, la polisèmia és resultat d'un procés històric. D'estudis sobre canvi semàntic com els de Grzega / Schöner (2007) i Koch (2016) se'n dedueix el gran impacte que té l'anàlisi diacrònica en estudis sobre extensions semàntiques metafòriques i metonímiques. Des del punt de vista de la semàntica cognitiva, la metonímia és el fenomen pel qual un terme que inicialment es refereix a un concepte font esdevé concepte meta en un mateix domini semàntic (Lakoff / Johnson 1980; Radden / Kövecses 1999; Barcelona 2002a) i, més específicament, entre conceptes que tenen relació de contigüitat (Dirven 1993; Geeraerts 1997; Grzega / Schöner 2007; Koch 2016). El canvi semàntic metafòric es dona quan un concepte font i un concepte meta no formen part del mateix domini semàntic. En aquest sentit, el coneixement enciclopèdic dels parlants hi juga un rol important (Langacker 1987). A diferència d'altres tipus de canvi semàntic, els que deriven de processos metafòrics no es basen en relacions preexistents en el món, sinó en semblances detectades pels parlants. Algunes teories més recents van més enllà de la idea de metàfora

conceptual. Per exemple, Gearerts (2010) descriu la noció d'interacció d'espais mentals, que permet explicar fins i tot metàfores expressives que deriven a canvis semàntics. El canvi semàntic diacrònic també té relació amb la noció de prototipus: segons Geeraerts (1997), el canvi semàntic, que és de naturalesa efímera, és una modulació de centres prototípics, una alteració dels sentits d'una categoria, i afegeix que l'evolució del significat és cultural i enciclopèdica.

La teoria de la metàfora i la metonímia conceptuals, ja n'hem parlat breument més amunt, va ser desenvolupada per Lakoff/Johnson (1980) i se centra en l'estudi de les expressions no literals del llenguatge, és a dir, en l'estudi dels significats no centrals o no prototípics dels mots. Podem distingir entre dos tipus de metàfores conceptuals: aquelles en què es relacionen dos dominis complexos i estructurats (com per exemple *UNA DISCUSSIÓ ÉS UNA GUERRA*, que pot concretar-se en expressions metafòriques com ara *No l'he vençut mai en una discussió, va atacar tots els punts febles del meu argument*) i aquelles en què s'utilitza un domini físic experiencial per estructurar dominis més abstractes i subjectius. Aquestes últimes s'anomenen metàfores orientacionals. Per exemple, el domini *AMUNT* es relaciona amb la *FELICITAT*, mentre que *AVALL* estructura *TRISTESA* (Lakoff/Johnson 1986 [1980]: 50-51).

Alguns conceptes que tindrem en compte en aquest estudi són els que descriurem a continuació. En primer lloc, l'anomenat *mapping* conceptual, que fa referència al patró de correspondències o projeccions conceptuals entre els elements del domini font i els elements del domini meta, és a dir, aquells elements del domini font que es projecten en el domini meta. S'ha de tenir en compte que aquests patrons de correspondències són limitats pel que Kövecses (2002) anomena "focus de significat". El focus de significat és l'aspecte més rellevant del significat del domini font de la metàfora, que és el que es projecta al domini meta. Segons els autors cognitivistes, un concepte clau per entendre per què els patrons de correspondències són restringits (és a dir, no es projecten totes les característiques del domini font al domini meta) és el d'imatge esquemàtica. Una imatge esquemàtica és un tipus d'imatge conceptual, una estructura recurrent que constitueix un patró que s'estableix des del domini font, més experiencial, al domini meta, més abstracte. Autors com Lakoff (1987) o Johnson (1987) declaren que aquests patrons són corporeïtzats, molt relacionats amb l'experiència que els humans tenim del món a través dels nostres cossos. L'autor afirma que aquestes estructures són preconceptuals i es fonamenten en moviments que fem els humans i que són recurrents en l'espai o en la manera de manipular els objectes i la percepció que en tenim. Segons això, doncs, l'extensió metafòrica té una base física, experiencial, sempre que les imatges esquemàtiques entre les quals s'estableix la correspondència siguin semblants. La hipòtesi de la invariabilitat (Turner 1990) explica que les projeccions metafòriques es realitzen conservant les imatges esquemàtiques entre els dos dominis que es posen en relació en una projecció metafòrica.

La metonímia, tal com hem indicat més amunt, és un tipus de referència indirecta amb què al·ludim a una entitat implícita a través d'una altra d'explícita. Com la metàfora, és un procés conceptual que es concreta en expressions lingüístiques. En aquest cas, però, no es relacionen dos dominis conceptuals diferents, sinó que dins d'un sol domini es pren un punt de referència per designar el que en gramàtica cognitiva es diu *zona activa* (Langacker 1987). Per exemple, en l'oració *En Daniel dorm de bocaterrosa*, la zona activa seria la persona física, i *boca* un punt de referència. Tal com assenyala Barcelona (2002b: 14-15), la característica més important de les metonímies és que estan institucionalitzades socialment i, per tant, responen a un patró general. Aquest patró general es refereix a relacions del tipus *TOT PER LA PART*, *PART PEL TOT*, *PRODUCTE PER PROCÉS*, *CONTINENT PER CONTINGUT*, etc.

Tant en la caracterització de les metàfores com en les de les metonímies tenim en compte el concepte de domini, encara que sovint les fronteres entre dominis no són clares. És per això que, en alguns casos, hi pot haver dificultats a l'hora d'establir si un determinat significat és metafòric (projecció entre dos dominis diferents) o metonímic (projecció dins d'un mateix domini). Hi ha autors que consideren que les projeccions metafòriques pressuposen una projecció conceptual prèvia metonímica (Barcelona 2002b). Altres autors parlen del fenomen de *metaphonymy* (Goossens 1995). Tot i que la teoria de la metàfora i la metonímia conceptuals els considera dos processos diferenciats, en molts casos s'interrelacionen perquè, possiblement, formen part d'un continuïum. És per això que trobem, en la llengua, expressions lingüístiques que concreten la interacció entre els dos fenòmens.

3. Mètode

Lakoff (1987) proposa una eina per a l'estudi dels significats: les xarxes radials, que es refereixen a l'organització dels membres d'una categoria a partir d'un membre central. Aplicades als significats de mots polisèmics, les xarxes radials són projeccions estructurades de categories compostes per significats relacionats, i que mostren esquemàticament quines relacions hi ha entre els significats i de quin tipus són aquestes relacions. En aquest tipus de categories el significat més prototípic o central serà aquell a partir del qual es deriven els altres significats: és a dir, serà el nucli de la xarxa radial. Els altres estaran motivats per extensions semàntiques amb una base metafòrica o metonímica. Tal com assenyala Lakoff (1987), cada un d'aquests significats que faria de nòdul a la xarxa, a la vegada, seria una categoria afectada pels efectes de prototipicitat entre els significats individuals.

Així doncs, l'estructura de la definició d'una paraula polisèmica s'assembla a l'estructura de la definició d'un significat senzill (Lewandowska-Tomaszczyk 2012: 147). Un dels significats pot tenir més pes que els altres, és a dir, pot ser considerat més "important" pels parlants, i aquest és el que es considera el significat central o base. Aquest membre és l'eix de què surten els altres membres de la categoria polisèmica. La relació que hi ha entre l'element central de la categoria i els altres membres no necessàriament ha de ser directa. Aquestes xarxes permeten mostrar les

relacions entre significats polisèmics i, a més, en el cas de mots com els que analitzem aquí, mostren aquestes relacions des d'un punt de vista cultural: “the conceptualizations of the heart based on such a web-like semantic structure represent cognition at the cultural level (Yu 2009: 5).

L'estudi dels significats que fem aquí parteix, principalment, de les següents fonts: *DIEC2* per al català i *DAF* per al francès: si no indiquem el contrari, tots els exemples reproduïts són extrets d'aquests dos diccionaris (els exemples extrets d'altres fonts estaran sempre referenciats). Tindrem en compte que, tal com declara Ibarretxe-Antuñano (2010: 197), la linealitat en l'ordenació dels significats als diccionaris “oculta la naturalesa multidimensional de la estructura semàntica de la entrada”. És per això que, partint del model cognitivista, aquesta autora proposa que per analitzar els significats cal organitzar-los en diferents nivells semàntics que estan units mitjançant mecanismes metafòrics i metonímics i que estan basats en propietats conceptuales seleccionades del concepte principal. Així doncs, partirem dels significats vehiculats per les fonts lexicogràfiques, però els classificarem segons els mecanismes conceptuales que motiven les extensions semàntiques. Partirem del significat més prototípic de cada paraula per crear una xarxa radial per a cada mot polisèmic que il·lustri les relacions entre els significats. En els casos estudiats aquí, el significat central o prototípic és el que es relaciona amb la part del cos física.

4. Els mots polisèmics *cor* i *cœur*: l'anàlisi semàntica

En aquest apartat mostrem la classificació de significats de cada una de les llengües. Com ja hem assenyalat, per organitzar els significats partim dels exemples oferts per les fonts lexicogràfiques consultades. En certs casos hem hagut d'afegir accepcions a les que ja apareixen al diccionari, ja que els exemples reproduïts per aquestes fonts poden no adir-se amb el de l'accepció que els agrupa. Els exemples que tindrem en compte no són tots els que apareixen als diccionaris, tot i que sí que n'hi ha almenys un per a cada un dels significats que hem llistat.

Una vegada llistats i enumerats els significats, seguits d'exemples d'ús, els organitzarem en xarxes radials per afavorir la comparació interlingüística i, finalment, analitzarem els significats i les relacions metafòriques i metonímiques que els motiven.

4.1. Classificació dels significats i xarxa radial del mot *cor*

1. Significat central: part del cos

Els batecs del cor
Palpitacions de cor
La sang que aflueix al cor

2. Ventricles i aurícules

El cor dret, el cor esquerre (*DEM*, s. v. *cor*)

3. Zones circumdants: pit i estómac

El va estrènyer contra el seu cor
Tenir coragre

4. Seu dels sentiments

Bategar el cor a algú d'emoció
Tenir el cor alegre
Tenir una pena al cor
Tenir el cor oprimat
Trencar el cor
Cor de pedra
Tenir el cor moll
Ser tot cor
Guanyar el cor d'algú
El sagrat cor de Jesús

5. Individu

El cor d'una mare

6. Seu del valor

Fer el cor fort
Veure's amb cor de fer una cosa

7. Seu de la sinceritat

Sempre ha estat catòlic de cor
Sortir una cosa del cor
Anar amb el cor a la mà

8. Seu del coneixement intuïtiu

Dir el cor una cosa: el cor em diu que vindran

9. Memòria

Aprendre de cor

(DCVB, s. v. *cor*)

10. Objecte que s'hi assembla per forma

Representació convencional d'un cor
Cor de bou (mol·lusc)
Cor de Maria (planta)

11. Carta d'aquest coll

12. Objecte que s'hi assembla per situació (central, interna)

El cor d'una fruita
El cor d'un arbre (duramen)

13. Objecte que s'hi assembla per funció (important, essencial)

El cor de la ciutat
El cor d'una qüestió
El cor d'una discussió

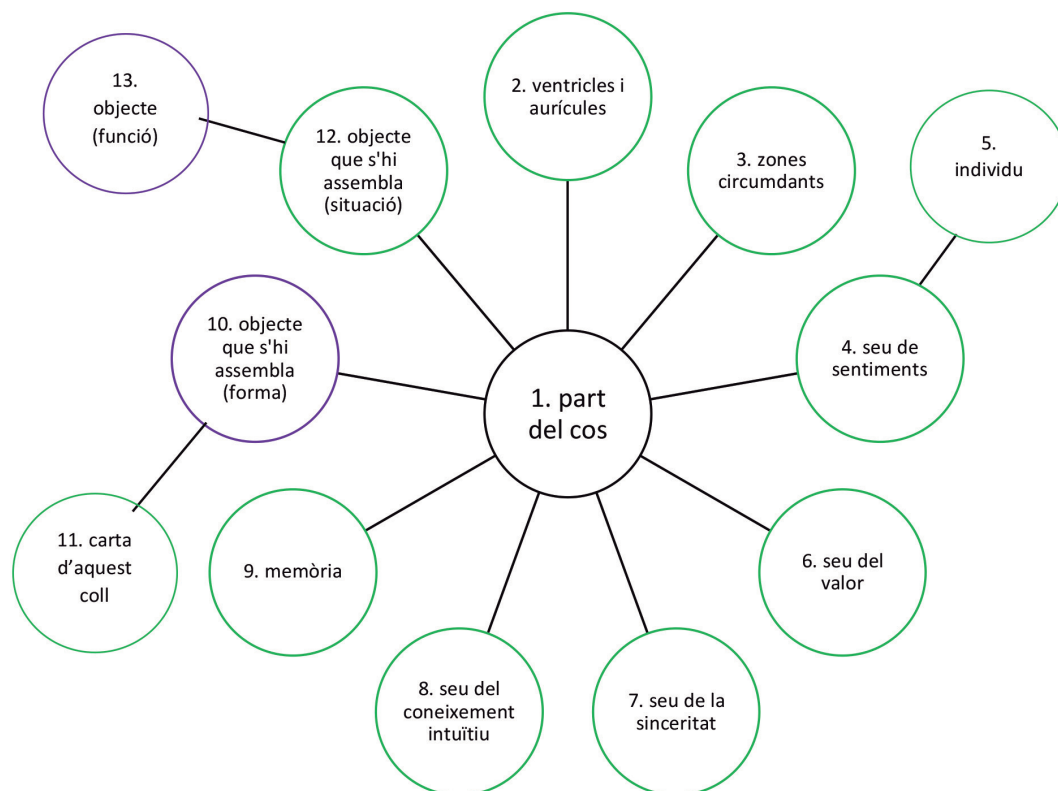

Figura 1. Xarxa radial de *cor*².

² En les xarxes radials cada línia representa una extensió semàntica. Aquesta extensió semàntica és la que marquen els números inclosos a cada cercle, que corresponen al número de la classificació dels significats recollits més amunt. En verd, assenyalen les operacions metonímiques, i en lila les operacions metafòriques.

4.2. Classificació dels significats i xarxa radial del mot *cœur*

1. Significat central: part del cos

Le cœur comporte des cavités gauches (...) et des cavités droites
 Une maladie de cœur
 Opération à cœur ouvert

2. Ventricles i aurícules

Le cœur droit, le cœur gauche

3. Zones circumdants: pit i estómac

Avoir mal au cœur, avoir des nausées
 Avoir le cœur barbouillé
 Presser son enfant sur son cœur

4. Seu dels sentiments

Aimer de tout son cœur
 Avoir le cœur assoiffé de tendresse
 Avoir une affaire de cœur, des peines de cœur
 Il a le cœur bon
 Avoir un cœur de pierre
 Avoir mauvais cœur
 La nouvelle lui a brisé le cœur
 Avoir le cœur serré de chagrin
 Le sacre cœur de Jésus

5. Seu del zel, la voluntat

Prendre quelque chose à cœur
 Elle avait à cœur de toujours bien faire

6. Individu

Un cœur à prendre

7. Seu del valor

Avoir du cœur
 Il a mis tout son cœur dans cette entreprise
 Je n'ai pas eu le cœur de lui refuser

8. Seu de la sinceritat

Laisser parler son cœur
 Parler cœur à cœur, à cœur ouvert

9. Seu del pensament

Être de cœur avec quelqu'un

10. Seu del coneixement intuïtiu, de la intuïció

Le cœur a ses raisons que la raison ne connaît pas
 Je veux en avoir le cœur net

11. Memòria

Apprendre par cœur

12. Objecte que s'hi assembla per forma

Representació convencional d'un cor
 Une feuille en cœur
 Avoir la bouche en coeur

13. Carta d'aquest coll

14. Objecte que s'hi assembla per situació (central, interna)

Le cœur d'un chou
 Une table en cœur de noyer

15. Objecte que s'hi assembla per funció (important, essencial)

Au cœur de l'Afrique
 Au cœur du débat

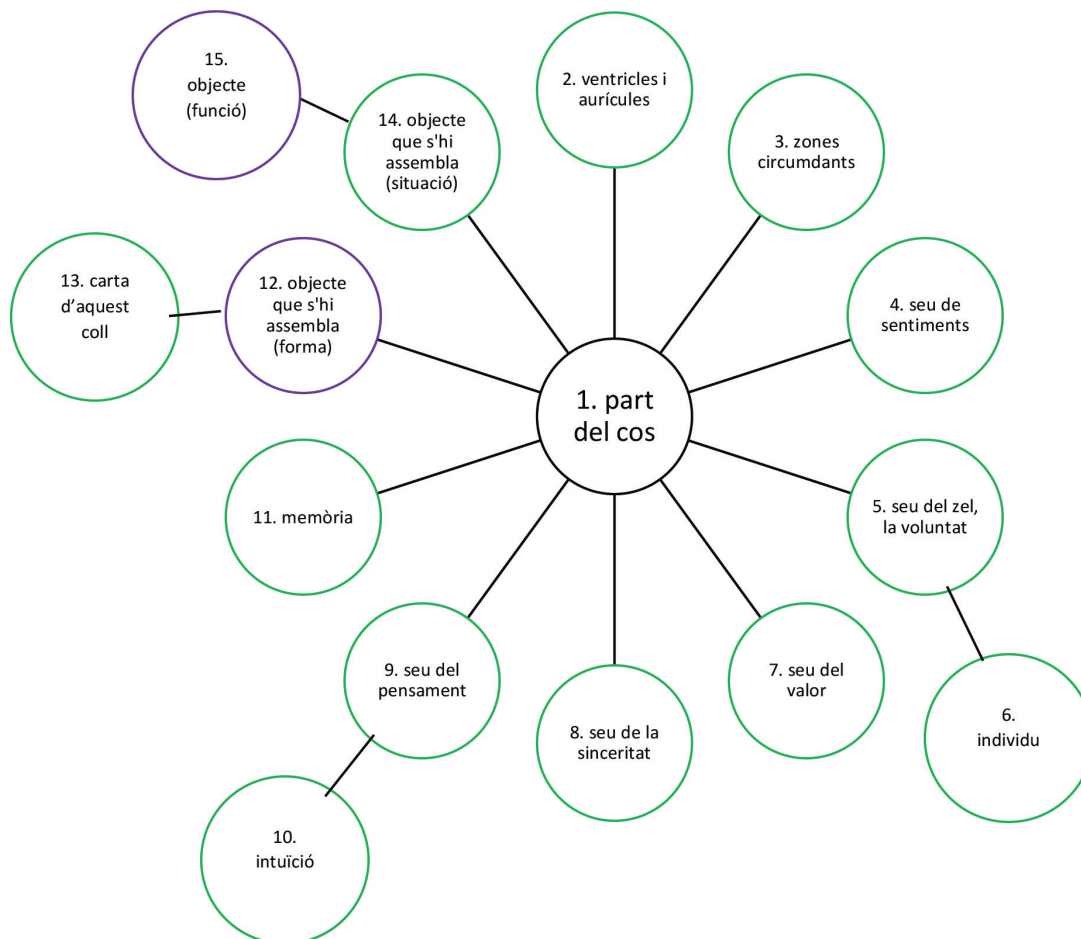

Figura 2. Xarxa radial de *cœur*.

4.3. Comparació dels significats dels mots per a ‘cor’ en català i en francès

Els mots per a ‘cor’ en català i en francès són paraules polisèmiques que tenen com a significat central el que es refereix a l’òrgan principal de l’aparell circulatori. Abans d’analitzar i comparar els significats derivats per processos metafòrics i metonímics de cada paraula, reproduïm, en una taula, un resum dels significats en cada llengua:

Taula 1. Comparació dels significats dels mots *cor* i *cœur*.

Significats en català	Significats en francès	Tipus d’operació
1. Part del cos	1 Part del cos	
2 Ventricles i aurícules	2 Ventricles i aurícules	Metonímia: TOT PER LA PART
3 Zones circumdants: pit i estómac	3 Zones circumdants: pit i estómac	Metonímia: PART PEL TOT
4 Seu de sentiments	4 Seu de sentiments	Metonímia: TOT PER FUNCIO
	5 Seu de la voluntat	Metonímia: TOT PER FUNCIO
5 Individu (derivat de 4)	6 Individu (derivat de 5)	Metonímia: PART PEL TOT

Significats en català	Significats en francès	Tipus d'operació
6 Seu del valor	7 Seu del valor	Metonímia: TOT PER FUNCIO
7 Seu de la sinceritat	8 Seu de la sinceritat	Metonímia: TOT PER FUNCIO
	9 Seu del pensament	Metonímia: TOT PER FUNCIO
8 Seu del coneixement intuïtiu	10 Seu del coneixement intuïtiu (derivat de 9)	Metonímia: TOT PER FUNCIO
9 Memòria	11 Memòria	Metonímia: TOT PER FUNCIO
10 Objecte que s'hi assembla per forma	12 Objecte que s'hi assembla per forma	Metàfora
11 Carta d'aquest coll (derivat de 10)	13 Carta d'aquest coll (derivat de 12)	Metonímia: PART PEL TOT
12 Objecte que s'hi assembla per situació	14 Objecte que s'hi assembla per situació	Metonímia: PART PER LOCACIO
13 Objecte que s'hi assembla per funció (derivat de 12)	15 Objecte que s'hi assembla per funció (derivat de 14)	Metàfora

A la taula 1 veiem que la majoria de significats són compartits en totes dues llengües. Només n'hi ha dos (5 i 9 en francès) que no hi són en català. D'altra banda, també observem diferències pel que fa a alguna extensió semàntica com ara 'individu', derivat de significats diferents en cada llengua. Tant en català com en francès, tots els significats excepte dos són fruit d'operacions metonímiques. La metonímia és un procés cognitiu en què es dona una relació de substitució d'una entitat conceptual per una altra dins del mateix domini semàntic (Langacker 1993; Radden / Kövecses 1999), sempre que les dues entitats formin part del mateix domini funcional o marc (Lakoff 1987; Barcelona 2012), i sempre que font i meta estiguin connectades per una funció pragmàtica. Hem classificat les metonímies segons la funció pragmàtica que relaciona la font amb la meta. Els subtipus d'aquesta relació solen ser sistemàtics: PART PER TOT, TOT PER PART, PRODUCTOR PER PRODUCTE, OBJECTE PER USUARI, etc. (Lakoff / Johnson 1986: 76-77).

Els mots per a 'cor' en català i en francès poden fer referència, metonímicament, a una sèrie de realitats relacionades amb altres parts del cos internes o externes, a emocions o a localitzacions en l'espai. Aquestes conceptualitzacions es poden basar en experiències corporals individuals i en tradicions i creences culturals o etnomèdiques de la societat (Ibarretxe-Antuñano 2008). Pel que fa a la projecció metonímica que s'estableix entre el cor i altres parts del cos, hem trobat exemples en totes dues llengües, tant de referència interna (1a) com de referència externa, en què el mot per a 'cor' fa referència a àrees adjacents (1b):

(1) a. El cor dret, el cor esquerre
Le cœur droit, le cœur gauche	COR PER VENTRICLE
b. El va estrènyer contra el seu cor
Presser son enfant sur son cœur	COR PER PIT

D'altra banda, i relacionat amb (1b), també pot fer referència a funcions i processos que es relacionen amb parts del cos adjacents:

(2) Tenir coragre
Avoir mal au cœur, avoir des nausées	COR PER ESTÓMAC

El fet que s'utilitzi el mot per a 'cor' per referir-se a 'estómac' pot tenir més d'una explicació. En primer lloc, i tal com afirmen alguns autors, hi ha casos de projeccions metafòriques d'entitats cap a atributs, i d'aquestes cap a funcions (Lakoff / Turner 1989; Ibarretxe-Antuñano 2008). En aquest cas, s'atribueix una malaltia o un procés físic a un òrgan perquè aquest òrgan es conceptualitza, alhora, com la causa. Això forma una cadena de projeccions necessària per explicar localitzacions aparentment errònies d'algunes malalties com el coragre (Ibarretxe-Antuñano 2008: 106). D'altra banda, aquest fenomen també es pot explicar a partir del canvi metonímic diacrònic pel qual es relacionen dues entitats que tenen relació de contigüïtat (Dirven 1993; Geearerts 1997; Grzega / Schöner 2007; Koch 2016): en grec, el mot *καρδιά* significava també 'estómac'.

En tot cas, cal destacar que qualsevol element d'un domini conceptual no pot esdevenir punt de referència: és a dir, no totes les parts d'aquest domini poden ser font d'una metonímia. La metonímia és un procés que consisteix a utilitzar com a font un element sobresortint o rellevant per accedir a una altra entitat conceptual del mateix domini semàntic. Les parts del cos no apareixen en aquestes expressions metonímiques per atzar. En una relació com la que hem vist a (2) l'element 'cor' és interpretat com una part rellevant de l'àrea adjacent de l'estómac.

La majoria de les metonímies de la taula 1 responen al patró cognitiu TOT PER FUNCIO, i ho són per raons històriques ('seu de les emocions i sentiments', 'seu del valor', 'seu dels pensaments', etc.). En l'actualitat, i des del s. XIX, les emocions i en general tots els processos cognitius s'associen més al cervell que no pas a l'ànima o al cor. Però el fet

que alguns òrgans interns es vinculin a unes emocions determinades es deu al fet que hi ha models culturals subjacents en la conceptualització d'aquests òrgans en el domini de les emocions. Com avançàvem a la introducció, el canvi diacrònic pot tenir relació amb l'evolució semàntica fruit de raons culturals i enciclopèdiques (Geeraerts 1997).

Des de Galè de Pèrgam (s. III) el cor va ser identificat com l'òrgan més important del cos, el més proper a l'ànima i el centre de la vitalitat corporal (Bound Alberti 2010; Singer / Underwood 1962). Galè va desenvolupar la teoria dels humors d'Hipòcrates, segons la qual els desequilibris dels quatre fluids corporals (sang, bilis groga, bilis negra i flegma) creen desequilibris entre els humors humans (Jouanna 1995; Laín 1970). A partir d'aquesta afirmació d'Hipòcrates, Galè va assenyalar que el desequilibri de cada humor corresponia a un temperament humà (sanguini, malenconiós, colèric i flegmàtic, respectivament) i, per tant, que el desequilibri humoral determinava de manera rellevant aspectes psicològics i emocionals dels individus (Gourevitch 1995). Aquest mateix autor va afirmar que aquestes emocions es concretaven al cor. Anteriorment Aristòtil (s. IV a.C.) ja havia remarcat la importància del cor com a centre de vitalitat corporal, i posteriorment la tradició medieval islàmica i cristiana han continuat donant un rol central a aquest òrgan. Els clàssics llatins associaven d'una manera literal al cor aspectes relacionats amb el pensament, la memòria o la intel·ligència, a més de les emocions, fet que explica algunes de les expressions recollides en aquest apartat i que, per tant, també hem classificat com a metonímiques (veurem més endavant l'exemple *Être de cœur avec quelqu'un*, així com traces en mots catalans com *acord*, *concordar*, del llatí *cor-cordis* 'cor').

La conceptualització més recent del cor com a seu de les emocions, en oposició a cap com a seu de la raó, té com a explicació la tradició filosòfica del dualisme: els models culturals actuals són subjacents a la conceptualització en dues entitats corporals separades de la part racional i la part irracional. Encara que els avenços científics actuals (que ens permeten conèixer, per exemple, el control de les emocions i dels sentiments per part del cervell) ja no s'adiguin amb els conceptes tradicionals, les expressions lingüístiques parteixen del coneixement inconscient que els humans tenim sobre la locació de les emocions i de l'intel·lecte (Niemeier 2008).

Hem vist el model cultural pel qual 'cor' s'associa als sentiments, emocions i actituds de les persones. En aquest cas, el cor pot ser conceptualitzat de diferents maneres, en diferents submodels. A vegades l'òrgan pot ser conceptualitzat com la seu d'aquestes emocions, però altres vegades pot ser un objecte caracteritzat de diferents maneres. Les expressions que classificarem a continuació es refereixen a una part del cos que pot haver patit canvis físics (de consistència, de lloc, de material, etc.). Niemeier (2008) afirma que això fa sentit si es té en compte un model que integri diferents dominis: el físic (dur/tou, gros/petit, etc.), el fisiològic (el batec del cor, el ritme) i el psicològic (l'emoció), fet que duria més enllà la visió de metàfora de Lakoff, segons la qual el fenomen és fruit de la projecció d'un domini font a un domini meta. Per a la classificació, ens basem en Niemeier (2008), amb els canvis corresponents adaptats a les dues llengües que analitzem.

a) Objecte mòbil

- (3) Portar el cor a la boca
 Son cœur est pris
 Donner son cœur à

b) Objecte que ha patit un canvi de mida o de pes

- (4) Tenir el cor petit *DCVB* (Empordà)
 No cabre el cor en el pit *DCVB*
 Tenir el cor prim *DCVB* (Mallorca)
 Avoir le cœur dilaté de joie
 Un cœur léger
 Un cœur enflammé
 Avoir le cœur gros, lourd

c) Objecte amb un canvi de consistència

- (5) Fer el cor fort *DCVB*
 Tenir el cor tendre
 Tenir el cor trencat
 Attendrir le cœur de quelqu'un
 Avoir le cœur durci
 Avoir le cœur brisé

d) Objecte antropomorfitzat

- (6) Ballar el cor *DCVB*
 Dir el cor una cosa
 Laisser parler son cœur

e) Objecte en forma de recipient

- (7) Tenir el cor tancat
Sortir una cosa del cor
Obrir el cor
Cœur serré de chagrin
Porter quelqu'un dans son cœur
Vider son cœur
- DCVB* (Mallorca)

f) Objecte que ha patit un canvi de matèria

- (8) Cor de pedra, cor empedreït
Cor de bronze, de ferro
Cœur de pierre, de roche, de marbre, d'airain
Cœur d'or

Com hem vist en els exemples anteriors, el mot per a 'cor' (així com per a altres òrgans interns) pot vehicular significats relacionats amb els sentiments en general (com en expressions *arribar al cor*, *obrir el cor*) o bé emocions tant negatives com positives. Ibarretxe-Antuñano (2008) explica aquesta aparent contradicció mitjançant el fenomen de la polisèmia composicional: el mot per a 'cor', explica l'autora, en principi s'associa a sentiments positius, i en vehicula de negatius quan s'usa amb conjunció amb certes paraules que esdevenen responsables de les interpretacions negatives. Així, elements negatius o certs adjectius o noms que acompanyen la paraula ocasionen que el mot per a 'cor' vehiculi una emoció negativa: *no tenir cor*, *tenir mal cor*.

Algunes de les expressions metonímiques que hem classificat contenen una metàfora, com per exemple la conceptualització del cor com un recipient o un contenidor. En casos com els que hem vist a (7), el cor manté una relació de contenidor-contingut amb el procés emocional:

- (9) Sortir una cosa del cor
Porter quelqu'un dans son cœur

Pel que fa encara a les relacions metonímiques que s'expliquen per processos diacrònics, convé aturar-se en els significats que es relacionen amb l'intel·lecte (ja hem mencionat, en descriure la metonímia 'cor per seu de sentiments' la dicotomia entre 'cor' i 'cervell' per a les emocions i els pensaments). En totes dues llengües el mot per a 'cor' es relaciona també amb significats propers a l'intel·lecte. L'etnomedicina anterior a Descartes conceptualitzava el cor també com la seu de la racionalitat, de la mateixa manera que passa en cultures com la xinesa:

The English word *heart* reflects the early dominance of cardiocentrism, which eventually gives way to the modern dominance of cerebrocentrism with the mind/brain as the perceived center of the human body; that is, the perceived center of the body has moved up from the heart to the head (Yu 2009: 4).

La dicotomia cor-cap és deguda al canvi en el pensament filosòfic derivat del racionalisme, i malgrat que el model cultural ha canviat i considera el cap com la seu del pensament racional, hi ha expressions lingüístiques que continuen concretant models anteriors, com veiem que passa en francès:

- (10) Être de cœur avec quelqu'un

En català les paraules *acord* o *acordar*, que són les que s'utilitzarien per traduir una frase com la de (10) deriven etimològicament del mot per a 'cor' en llatí. Així doncs, en aquesta llengua també es vehicularia, com en francès però amb mots derivats, aquesta relació entre 'cor' i 'seu del pensament racional'. Wierzbicka (1992) afirma que l'estudi i la interpretació de les diferències semàntiques i lèxiques de conceptes com *soul*, *mind* i *heart* (en el cas de l'anglès) poden ser claus per a la comprensió de la història cultural i per l'etnofilosofia moderna per associar llengües diferents a universos culturals diferents.

Del significat relacionat amb el pensament racional en podria derivar el sentit, present en totes dues llengües, de 'coneixement intuïtiu'. En alguns casos hi ha metonímies que poden tenir una altra metonímia a la base (com hem vist que passa amb metàfores basades en metonímies). En aquest cas, la qüestió de la intuïció també té un vincle amb el fet que el cor es relacioni amb l'àmbit de les emocions i els sentiments:

- (11) El cor em diu que vindran
Le cœur a ses raisons que la raison ne connaît pas

No només hem recollit, però, metonímies del tipus TOT PER FUNCIO com les que acabem de descriure. En totes dues llengües hi ha diverses expressions lingüístiques que posen de manifest relacions metonímiques establertes entre el 'cor' i altres elements anatòmics. D'una banda, la del tipus TOT PER LA PART, en què s'utilitza el mot per a 'cor' per

designar-ne els ventricles i les aurícules. De l'altra, les del tipus *PART PEL TOT*, en què s'utilitza el mot per a 'cor' per designar zones circumdants com ara l'estómac o el tòrax (ja ho hem vist més amunt) o per designar l'individu. En aquest darrer cas, convé assenyalar que en totes dues llengües aquesta metonímia deriva del significat 'cor per seu de sentiments' (en català) i 'cor per zel o voluntat' (en francès), tal com es desprèn de les expressions que la concreten, i no pas del significat central dels mots per a 'cor':

- (12) El cor d'una mare
Un cœur à prendre

El fet que molts dels significats metonímics que hem recollit estiguin relacionats amb les emocions, els sentiments i els trets del caràcter, a més dels factors culturals que ja hem mencionat, té una base corporeïtzada: el cor és un dels pocs òrgans del cos humà que "notem" habitualment, perquè batega. El batec pot variar segons l'emoció que s'experimenta, i el fet de notar un canvi en aquest òrgan en el moment en què s'experimenta l'emoció pot influir en el fet que es relacioni l'òrgan amb l'emoció. De totes maneres, l'experiència corporeïtzada del batec és universal, però el fet que les llengües relacionin els sentiments amb aquest òrgan, no (per exemple, hi ha llengües no cardiocèntriques que situen els sentiments a altres òrgans com el cervell). Així doncs, una experiència corporeïtzada pot influir en la creació d'expressions metafòriques o metonímiques, però això no és un fenomen universal ja que les extensions semàntiques poden dependre també d'altres factors com per exemple el cultural. L'experiència corporeïtzada del batec, situada dins de la zona del tòrax, també pot influir en el fet que el mot per a 'cor' pugui designar, a més, òrgans circumdants com 'pit' o 'estómac'; la designació d'un referent amb un mot que té com a significat central un altre referent no és aleatòria: l'experiència física del batec del cor és l'element que fa que s'utilitzi el mot per a 'cor' per designar, per exemple, la zona on està situat, en lloc d'un altre òrgan que també està contingut en la mateixa cavitat però que no es considera tan rellevant.

Encara en relació amb el 'cor', hem trobat significats motivats per relacions metafòriques en totes dues llengües: 'objecte que s'hi assembla per forma' i 'objecte que s'hi assembla per funció'. La metàfora és un procés d'analogia entre dues entitats que formen part de dominis conceptuals diferents, mitjançant patrons de correspondències entre els dos dominis. Les metàfores són unidireccionals: seguint la hipòtesi de la corporeïtzació, els patrons es projecten des dels dominis més experiencials fins al domini meta, més abstracte (Lakoff 1987), a més de la integració d'altres elements físics, psicològics o culturals.

Per poder classificar les metàfores que hem trobat tindrem en compte el criteri funcional que proposen Lakoff / Johnson (1986 [1980]) i Kövecses (2002). Distingim entre dos tipus de metàfores conceptuals: la metàfora ontològica i la metàfora orientacional. La metàfora ontològica és el fenomen pel qual es relacionen dos dominis complexos i estructurats. El domini font és una substància, un objecte o un contenidor en general sense especificar de quin tipus, com per exemple quan considerem que la ira és un líquid calent dins d'un contenidor, basada en la metàfora *EL COS HUMÀ ÉS UN RECIPIENT*. Així, per exemple, algunes expressions metonímiques que ja hem mencionat (*COR PER FUNCIO/SEU DE SENTIMENTS*) contenen la metàfora ontològica de *COR ÉS UN RECIPIENT*:

- (13) Tenir el cor tancat *DCVB* (Mallorca)
Sortir una cosa del cor
Obrir el cor
Cœur serré de chagrin
Porter quelqu'un dans son cœur
Vider son cœur

En segon lloc, trobem també exemples de metàfores orientacionals, en què un domini físic experiencial estructura dominis abstractes i subjectius. Així, el cor estructura un domini establint correspondències relacionades amb la posició (central) i la funció (important):

- (14) Cor de la ciutat
Cor de la qüestió
Cœur du débat

En aquest darrer cas, algunes de les característiques que es prenen del domini font són les que es relacionen amb la funció del cor com a òrgan vital principal del cos humà, lligada també a la noció de centralitat, i que deriven, al seu torn, de la metonímia *PART PER LOCACIÓ*, concretada en expressions com *El cor de la fruita*. En una expressió com *El cor de la ciutat*, el significat no es relaciona només amb la noció d'espai, sinó que també implica la noció d'importància.

Les correlacions que s'estableixen entre el domini font 'cor, part del cos', i el domini meta en el cas de *el cor de la discussió* estan restringides: les correspondències no són mai completes ja que no es projecten mai íntegrament totes les característiques entre tots dos dominis. La restricció d'aquestes correspondències està determinada per un tipus d'esquemes recurrents basats en l'experiència humana corporeïtzada, les imatges esquemàtiques que, tal com explica la hipòtesi de la invariabilitat (Turner 1990), es conserven entre els dos dominis que es relacionen en la projecció

metafòrica. Així, per exemple, continuant amb la mateixa metàfora sobre el cor, hi ha un seguit de característiques projectades (la situació, la importància, el batec entès també en un sentit metafòric, etc.), però altres característiques no ho són, com per exemple el fet que el cor (part del cos) tingui ventricles.

5. Conclusions

Com que la metàfora i la metonímia es basen en l'experiència, el cos humà esdevé una font molt freqüent d'etiquetes per a altres entitats de la realitat i això es relaciona amb la direcció natural de la conceptualització per la qual objectes, entitats abstractes, etc., s'anomenen amb etiquetes de conceptes familiars, com per exemple els de les parts del cos. És a dir, la direcció natural d'etiquetatge és la d'utilitzar noms que designen dominis semàntics comuns per anomenar entitats concretes o abstractes o esdeveniments menys freqüents. Així doncs, el fet que el cos humà sigui un dels vehicles més freqüents per a les extensions semàntiques metafòriques i metonímiques es relaciona amb la idea de l'experiencialisme i la corporeïtzació: "the very structure of reason itself comes from the details of our embodiment. The same neural and cognitive mechanisms that allow us to perceive and move around also create our conceptual systems and models of reason" (Lakoff / Johnson 1999: 4). Cal tenir en compte, però, que a aquestes projeccions que s'estableixen entre un domini font (el cos humà) cap a un domini meta menys concret estan influïdes per altres elements, d'entre els quals, i com hem vist en aquest estudi, els que tenen a veure amb qüestions culturals i enciclo-pèdiques.

Els mots per a parts del cos poden servir per etiquetar conceptes de diferents maneres: poden estar gramaticalitzats com a adposicions, marcadors espacials, nocions temporals, etc. (no hem trobat cap exemple d'aquest tipus amb els mots per a 'cor' en català i en francès); poden designar una emoció o un conjunt d'emocions, trets del caràcter o sentiments; poden referir-se a elements que formen part de dominis externs per semblança formal, funcional, etc. (Kraska-Szlenk 2014). En aquest estudi hem classificat els significats dels mots *cor* i *cœur* partint d'exemples buidats de fonts lexicogràfiques. L'ordenació d'aquests significats mitjançant xarxes radials ens ha permès mostrar que la majoria d'extensions metafòriques i metonímiques coincideixen en totes dues llengües però que, malgrat que el francès i el català són llengües genèticament, tipològicament i culturalment molt properes, no comparteixen tots els significats vehiculats pels mots per a 'cor'. Així, trobem dos sentits que només són presents en francès, com les metonímies *cor per seu de la voluntat* i *COR PER SEU DEL PENSAMENT*.

Cal assenyalar que la frontera entre metàfora i metonímia no és clara: algunes metonímies són a la base de processos metafòrics. Per exemple, tal com assenyala Radden (2000: 15), el mot per a 'cap', que en moltes llengües presenta molta polisèmia, pot referir-se a la part rodona d'una agulla de cap, metafòricament, perquè aquesta metàfora es basa en la metonímia que es refereix a la situació del cap respecte del cos humà. En aquest estudi hem vist com el mot per a 'cor' en català i en francès pot referir-se metafòricament a un contenidor de processos emocionals (com il·lustren les expressions *obrir el cor*, *sortir una cosa del cor*, *porter quelque'un dans son cœur*) perquè la metàfora es basa en la metonímia *COR PER FUNCIO/SEU DE SENTIMENTS*. L'altra metàfora que opera en les projeccions semàntiques d'aquests mots és *COR ÉS PART CENTRAL I ESSENCIAL*, que es basa en la metonímia *PART PER LOCACIÓ*.

Hem observat que, pel que fa a l'associació del cor amb els sentiments i les emocions, aquesta part del cos pot ser conceptualitzada en diferents submodels: com a seu però també com a objecte caracteritzat de maneres diferents (segons el moviment, la consistència, el material, etc.), pel model que integra el domini físic, el fisiològic i el psicològic. El cor és un element que forma part de l'experiència quotidiana: és un dels pocs òrgans que els humans "notem", perquè batega i ho fa més fort quan s'experimenta una emoció intensa. Així doncs, tradicionalment i a causa de l'etnomedecina anterior a Descartes, es considera seu d'emocions positives i negatives, a més d'altres sentiments i trets de caràcter com la voluntat (en francès), el valor o la sinceritat (en totes dues llengües). Una altra metonímia que també s'explica per un canvi diacrònic, present en francès, és la que fa referència al cor com a seu del pensament, de la qual en català queden traces en mots com *acord* i *acordar*. D'altra banda, en totes dues llengües els mots per a 'cor' vehiculen altres significats relacionats amb l'intel·lecte com la memòria (*aprendre una cosa de cor*, *par cœur*) i el coneixement intuïtiu. En aquest darrer cas, el model cultural pel qual el cor s'associa a les emocions pot tenir relació amb la noció d'intuïció, afegida a la d'intel·lecte.

Aquest estudi no està exempt de limitacions. D'una banda, seria interessant, en treballs futurs, exemplificar els significats dels mots per a 'cor' en les dues llengües a partir de corpus textuals; és a dir, anar més enllà de l'estudi fet exclusivament a partir de fonts lexicogràfiques. Una altra possible extensió que podria dur-se a terme seria la d'explorar les relacions que hi ha entre els diferents significats d'aquests mots amb aspectes morfosintàctics que puguin relacionar-s'hi.

L'objectiu d'aquest estudi no era el de validar una hipòtesi concreta, sinó el de descriure i comparar les extensions metafòriques dels mots *cor* (català) i *cœur* (francès) tenint en compte factors històrics i culturals associats. Tot i així, la descripció sistemàtica dels significats i l'ordenació en nivells de les extensions no literals (metafòriques i metonímiques) ens ha permès presentar algunes observacions i conclusions que poden tenir implicacions no només en l'àmbit de la recerca des del punt de vista del cognitivisme, sinó en camps com la lexicografia, l'ensenyament de segones llengües o la salut. Pel que fa als dos primers, estudis sistemàtics dels significats de mots polisèmics permeten la comparació precisa entre dues llengües i això pot facilitar la tasca de lexicògrafs i ensenyants de segones

llengües. Pel que fa al camp de la salut, l'estudi de les diferències de categorització i de conceptualització de les parts del cos humà pot tenir implicacions en la diagnòsi de malalties no orgàniques que, en certes llengües, es manifesten amb l'expressió de símptomes associats a òrgans interns com el que hem analitzat aquí, i que no coincideixen interlingüísticament.

Bibliografia

- BARCELONA, Antonio (2002a): "Clarifying and applying the notions of metaphor and metonymy within cognitive linguistics: An Update", in *Metaphor and metonymy in comparison and contrast*, René Dirven / Ralf Pörings (eds.), pp. 207-277. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- BARCELONA, Antonio (2002b): "Introduction. The cognitive theory of metaphor and metonymy", in *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*, Antonio Barcelona (ed.), pp. 1-30. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- BARCELONA, Antonio (2012): "Metonymy in, under and above de Lexicon", in *At a Time of Crisis: English and American Studies in Spain*, Sara Martín *et alii* (eds.), pp. 254-271. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona/AEDEAN.
- BOUND ALBERTI, Fay (2010): *Matters of the heart: History, Medicine, and Emotion*. Oxford: OUP Oxford.
- DAF = Académie Française: *Dictionnaire de l'Académie Française* [disponible a: <https://www.dictionnaire-academie.fr/>].
- DCVB = Alcover, Antoni Maria / Francesc de Borja Moll (1930-1962): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Impremta de Mn. Alcover/Gràfiques Miramar [disponible a: <http://dcvb.iecat.net/>].
- DEM = Cassassas, Oriol (dir.) (1990): *Diccionari Enciclopèdic de Medicina*. Barcelona: Acadèmia de ciències mèdiques de Catalunya i de Balears. Diccionaris d'Enciclopèdia Catalana [disponible a: www.grec.net/home/cel/mdicc.htm].
- DIEC = Institut d'Estudis Catalans: *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona/Palma de Mallorca/València: Edicions 3 i 4/Edicions 2/Editorial Moll/Enciclopèdia Catalana/Publicacions de l'Abadia de Montserrat [DIEC2: disponible a <http://dlc.iec.cat>].
- DIRVEN, René (1993): "Metonymy and metaphor. Different metal strategies of conceptualisation". *Leuvense Bijdragen* 82, 1-28.
- GEERAERTS, Dirk (1997): *Diachronic prototype semantics: A contribution to historical lexicology*. Oxford: Oxford University Press.
- GEERAERTS, Dirk (2010): *Theories of lexical semantics*. Oxford: Oxford University Press.
- GOOSENS, Louis (1995): "Metaphonymy: the interaction of metaphor and metonymy in figurative expressions for linguistics action". *Pragmatics & beyond. New series* 33, 159-174.
- GOUREVITCH, Danielle (1995): "Les voies de la connaissance: la médecine dans le monde romain", in *Historie de la pensée médicale en Occident. Antiquité et Moyen Âge*, Mirko Grmek (ed.), pp. 94-122. Paris: Éditions du Seuil.
- GRZEGA, Joachim / Marion Schoener (2007): *English and general historical lexicology: materials for onomasiology seminars*. Eichstätt: Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt.
- IBARRETXE-ANTUÑANO, Iraide (1999): *Polysemy and Metaphor in Perception Verbs: A Cross-Linguistic Study* [tesi doctoral]. University of Edinburgh.
- IBARRETXE-ANTUÑANO, Iraide (2008): "Guts, heart and liver: The conceptualization of internal òrgans in Basque", in *Culture, body and language. Conceptualizations of internal body òrgans across cultures and languages*, Farzad Sharifian *et alii* (eds.), pp. 103-130. Berlin: Mouton de Gruyter.
- IBARRETXE-ANTUÑANO, Iraide (2010): "Lexicografía y Lingüística Cognitiva". *Revista Española de Lingüística Aplicada* 23, 195-213.
- JOHNSON, Mark (1987): *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: The University of Chicago Press.
- JOUANNA, Jacques (1995): "La naissance de l'art médical occidental", in *Historie de la pensée médicale en Occident. Antiquité et Moyen Âge*, Mirko Grmek (ed.), pp. 26-66. Paris: Éditions du Seuil.
- KOCH, Peter (2016): "Meaning change and semantic shifts". *The Lexical Typology of Semantic Shifts* 58, 21-66.
- KÖVECSÉS, Zoltan (2002): "Cognitive-linguistic comments on metaphor identification. *Language and literatura* 11(1), 74-78.
- KRASKA-SZLENK, Iwona (2014): "Semantic extensions of body part terms: common patterns and their interpretation". *Language Sciences* 44, 15-39.
- LAIN, Pedro (1970): *La medicina hipocràtica*. Madrid: Ediciones de la Revista de Occidente.
- LAKOFF, George (1987): *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- LAKOFF, George / Mark Johnson (1986 [1980]): *Metáforas de la vida cotidiana*. Madrid: Ediciones Cátedra.
- LAKOFF, George / Mark Johnson (1999): *Philosophy in the Flesh: the Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- LAKOFF, George / Mark Turner (1989): *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
- LANGACKER, Ronald (1987): *Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites*, vol. I. Stanford: Stanford University Press.
- LANGACKER, Ronald (1993): "Reference-point constructions". *Cognitive Linguistics* 4, 1-38.
- LEWANDOWSKA-TOMASZCZYK, Barbara (2014): "Polysemy, Prototypes, and Radial Categories", in *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, Dirk Geeraerts / Hubert Cuyckens (eds.), 139-169. Oxford: Oxford University Press.
- NIEMEIER, Suzanne (2008): "To be in control: Kind-hearted and cool headed. The head-heart dichotomy in English", in *Culture, body and language. Conceptualizations of internal body òrgans across cultures and languages*, Farzad Sharifian *et alii* (eds.), pp. 149-172. Berlin: Mouton de Gruyter.
- RADDEN, Günter (2000): "How metonymic are metaphors", in *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: Cognitive Approaches*, Antonio Barcelona (ed.), pp. 93-108. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

- RADDEN, Günter / Zoltan Kövecses (1999): "Towards a theory of metonymy". *Metonymy in Language and Thought* 4, 17-60.
- ROSCH, Eleanor (1978): "Principles of Categorization", in *Cognition and categorization*, Eleanor Rosch *et alii* (eds.), pp. 27-48. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
- ROSCH, Eleanor *et alii* (1976): "Basic Objects in Natural Categories". *Cognitive Psychology* 8, 382-439.
- SINGER, Charles / Edgar Underwood (1962): *A Short History of Medicine*. Oxford: Oxford University Press.
- TURNER, Mark (1990): "Aspects of the invariance hypothesis". *Cognitive linguistics* 1(2), 247-255.
- WIERZBICKA, Anna (1992): *Semantics, culture and cognition: Universal human concepts in culture-specific configurations*. Oxford: Oxford University Press.
- YU, Ning (2003): "Metaphor, Body and Culture: The Chinese Understanding of *gallbladder* and *courage*". *Metaphor and Symbol* 18(1), 13-31.
- YU, Ning (2009): *The Chinese heart in a cognitive perspective: culture, body and language*. Berlin: Mouton de Gruyter.